

31. Толчева А.В. Переходной экономикой формируется новый тип экономического мышления / А.В. Толчева, Т.А. Горягина // Соц.-эконом. проблемы перетворення громадянського суспільства: сучасне і майбутнє. – Луганськ : Вид-во ЛНДІ соціально-трудових відносин, 2004. – С. 82–86.
32. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 456 с.
33. Saienko V.G. Marketing and management in the field of sports business / V.G. Saienko // Proceedings of academic science – 2016 : XI International scientific-practical conference. – United Kingdom : Science and Education Ltd, 2016. – P. 29–35.

Анотація. У статті описані результати аналізу умов становлення бізнесу в Україні, який пройшов три стадії розвитку і затвердження. У їх числі такі: 1) фаза початкового руху радянського підприємництва у 1985–1991 рр., що будується на умовах планового командування і розподілу; 2) фаза гібридного накопичення ресурсу бізнесу у 1992–2009 рр., що ґрунтується на умовах невтручання; 3) фаза реорганізації бізнесу на науково-методичній основі у 2008–2016 рр.

Ключові слова: бізнес, радянське підприємництво, вільна зона, ринкові зв'язки, невиробнича сфера, послуга, сервісна діяльність.

Summary. The article describes the results of the analysis of business formation conditions in Ukraine, which has passed through three stages of development and approval. These include such: 1) the initial phase of the movement of the Soviet entrepreneurship in 1985–1991 years, being constructed on a planned command and distribution; 2) phase of the hybrid storage resource business in 1992–2009 years, is based on the conditions of non-interference; 3) phase of the business reorganization in the scientific and methodological basis in the 2008–2016 years.

Key words: business, Soviet entrepreneurship, free zone, market linkages, non-productive sphere, service, service activity.

УДК 330.341

Бріцина Ю. В.
аспірант

Класичного приватного університету

Britsyna Y. V.
Postgraduate Student
Classic Private University

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

TRENDS OF SECONDARY AND VOCATIONAL EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

Анотація. В роботі проаналізовано розвиток середньої та професійно-технічної освіти в Україні, досліджено проблеми розвитку, висвітлено напрями, з'ясовано головні завдання для подальшого розвитку середньої та професійно-технічної освіти.

Ключові слова: система професійно-технічної освіти, професійно-технічні заклади, ринок праці, програма професійної підготовки.

Постановка проблеми. Будівництво незалежної держави в умовах національно-культурного відродження – це потреба в конкурентоспроможних спеціалістах з високим рівнем загальної і професійної культури, які спроможні будуть розв'язувати нові економічні й соціально-культурні проблеми. Все це зумовлює необхідність реформування професійно-технічної освіти, зміну її згідно з сучасними умовами і потребами.

Сучасні соціально-політичні умови в Україні характеризуються виникненням незвичних соціальних явищ, а саме виникненням конкуренції, безробіття, приватної власності. Спроби реформування профтехосвіти в умовах адміністративно-командної системи управління, централізації її планування призвели до переко-

сів у професійно-кваліфікаційній структурі підготовки робітничих кадрів, мережі навчальних закладів.

Метою статті є виявлення особливостей розвитку професійно-технічної освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До основних використаних джерел належать нормативно-правові документи, в яких визначені основні напрями та шляхи реформування професійно-технічної освіти. Поряд з державними документами у процесі дослідження вивчалися праці, в яких розроблено основи теорії управління освітою (роботи В. Андрущенко, Л. Мармази, Л. Карамушки, Н. Ничкало, Ю. Пачковського та інших науковців).

Виклад основного матеріалу. Ринкова економіка чітко визначає орієнтири професійної освіти, мета всіх суб'єктів освітнього процесу полягає в необхідності вра-

хування сучасних соціально-економічних реалій ринку праці і трансформування їх у конкретні програми професійної підготовки фахівців [1, с. 3]. О. Петров зазначає, що «у Концепції розвитку професійно-технічної освіти в Україні зазначено про зростаючі проблеми наукового, науково-методичного, нормативно-правового супроводу функціонування системи професійно-технічної освіти, врахування міжнародного досвіду з метою модернізації підготовки кваліфікованих робітників для різних галузей промислового, сільськогосподарського виробництва, будівництва і сфери послуг» [2, с. 205].

Розвиток професійно-технічної освіти в Україні залежить від багатьох чинників, зокрема від:

- реальної державної політики;
- врахування світових тенденцій у науково-технічному поступі різних галузей виробництва;
- наукового обґрунтування змісту професійної освіти;
- підготовки нової генерації педагогів професійної освіти;
- участі роботодавців у підготовці сучасного виробничого персоналу і створенні необхідної матеріально-технічної бази;
- розвитку соціального партнерства і його законодавчого закріплення;
- видання підручників нового покоління;
- забезпечення високоефективної управлінської діяльності на всіх рівнях.

Важливими чинниками розвитку професійної підготовки кадрів є прогнозування на основі моніторингу ринку праці, рівний доступ до здобуття професій різними категоріями населення, об'єднання зусиль для розвитку соціального партнерства, законодавче забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців.

На порталі громадських експертів щодо професійно-технічної освіти підкреслено, що «на сьогоднішній день ПТО в Україні представлена професійно-технічними закладами, основним пріоритетом яких є забезпечення підготовки кваліфікованих робітників у різних сферах, а завдяки широкому вибору пропозицій кожен має змогу обрати спеціальність за відповідністю, здібностями та інтересами» [3].

Серед гострих проблем ПТО в Україні можна виділити такі, як економічна й політична нестабільність, змінні напрями розвитку, потреба модернізації професійно-кваліфікаційної структури підготовки робочих кадрів, незбалансованість потреб особистості й суспільства в професійних освітніх послугах, недостатнє бюджетне фінансування [4, с. 335].

Соціально-політичні та економічні перетворення в нашій країні корінним чином змінили парадигму розвитку професійно-технічної освіти, оскільки система професійно-технічної освіти загалом нерозривно пов'язана з тією соціально-економічною формацією, в рамках якої вона сформувалася та існує. Протягом свого існування система професійно-технічної освіти розглядалася для реалізації однієї єдиної функції – забезпечення потреб галузей економіки в робочих кадрах [4, с. 335]. В руслі Національної доктрини освіти [5, с. 4] «головним завданням освіти є реалізація конституційного права і рівних можливостей громадян на здобуття безкоштовної освіти високої якості для досягнення таких цілей: задоволення потреб у висококваліфікованих професійних освітніх послугах для підвищення конкурентоспроможності випускників на ринку праці; поліпшення умов для якісного навчання, отримання практичних вмінь, розвиток творчих і професійних здібностей з одночасним підвищенням освітнього рівня; включення молоді в повноцінну виробничу працю і формування в неї високої моральності і пошани до закону тощо; задоволення потреб суспільства у відтворенні кваліфікованих трудових ресурсів для всіх галузей економіки».

Професійно-технічній освіті в сучасних соціально-економічних умовах належить одне з провідних місць у забезпеченні суспільства кадрами і задоволенні освітніх потреб особистості. З іншого боку, професійно-технічні навчальні заклади (ПТНЗ) через зміни у політичному й економічному просторі, різкий спад виробництва і банкрутства більшості підприємств змушені у конкурентному середовищі шукати шляхи для стабільного функціонування відповідно до сучасних вимог.

Аналіз діяльності професійно-технічних навчальних закладів (табл. 1) свідчить про те, що держава в сучасних

Таблиця 1

Професійно-технічні навчальні заклади Міністерства освіти і науки України та інших органів виконавчої влади на кінець 2015 року за типами, підпорядкуванням та атестаційними рівнями, од. [6]

Типи професійно-технічних навчальних закладів	Усього	У тому числі:			
		за підпорядкуванням		за атестаційними рівнями ¹	
		МОН України	інші органи виконавчої влади	II	III
Усього	798	794	4	556	242
Вищі професійні училища	160	160	–	–	160
Вищі художні професійно-технічні училища	5	5	–	–	5
Вищі комерційні професійні училища	1	1	–	–	1
Центри професійно-технічної освіти	67	67	–	8	59
Професійно-технічні училища	91	87	4	90	1
Професійні ліцеї	370	370	–	370	–
Професійні ліцеї художнього профілю	2	2	–	2	–
Художні професійно-технічні училища	1	1	–	1	–
Коледжі	3	3	–	1	2
Професійні училища соціальної реабілітації	7	7	–	7	–
ПТНЗ, що є структурними підрозділами ВНЗ	26	26	–	12	14
Навчальні центри при установах виконання покарань	65	65	–	65	–

¹ згідно з Положенням про ступеневу професійно-технічну освіту, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 1999 року № 956.

умовах не в змозі у повному обсязі забезпечити фінансові потреби освітян в організації ефективного професійного навчання учнів.

Будь-яка економічна діяльність вимагає своєї конкретної реалізації в суспільному просторі відносин. Необхідним засобом її вирішення виступає організація, яка забезпечує промислове виробництво товарів, надання послуг, визначає розподіл обов'язків і функцій учасників трудового процесу, ієрархічну структуру професійних відносин, формування стратегічної мети діяльності, зв'язок із зовнішнім середовищем [7, с. 183].

Як зазначається у Звіті про результати аналізу формування та проведення витратків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам, «протягом 2010–2015 років випуск кваліфікованих робітників професійно-технічними навчальними закладами скоротився з 237 003 ос. до 164 593 ос.». Також «залишаються неврегульованими попит і пропозиція робочої сили (на 10 вільних робочих місць у 2013 році претендувало 48 зареєстрованих безробітних), існує проблема закріплення працевлаштованих випускників на першому робочому місці: через півроку після працевлаштування за направленням кількість працевлаштованих випускників зменшується аж до 62%» (табл. 2) [8, с. 4].

Правові, організаційні, економічні та соціальні засади ПТО регулюються Законами України «Про освіту» від 23 травня 1991 року № 1060, «Про професійно-технічну освіту» від 10 лютого 1998 року № 103. Відповідно до статей 3 і 5 Закону про ПТО професійно-технічна освіта здобувається у державних і комунальних ПТНЗ безоплатно, за рахунок держави, а у державних та комунальних акредитованих вищих професійно-технічних навчальних училищах та центрах професійної освіти – у межах державного замовлення безоплатно, на конкурсній основі [8, с. 5].

У Звіті про результати аналізу формування та проведення витратків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам зазначено, що «на підготовку робітничих кадрів за державним замовленням спрямовуються значні обсяги бюджетних коштів (наприклад, у 2014 році витратки місцевих бюджетів за цим напрямом становили 4,2 млрд. грн., зокрема за рахунок коштів дотації вирівнювання з державного бюджету, а у 2015 року змінами, внесеними у грудні 2014 року до Бюджетного кодексу Укра-

їни, джерелом здійснення витратків визначено субвенцію на 2015 рік, які становили 6 млрд. грн. [8, с. 4–5].

У Звіті про результати аналізу формування та проведення витратків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам зазначено таке: «Відповідно до середньострокового прогнозу потреба в робітничих кадрах у 2014 році у сфері «Будівництво» мала становити близько 1,4 тис. осіб. Водночас державне замовлення на 2014 рік на підготовку робітничих кадрів за напрямом «Будівельні, монтажні і ремонтно-будівельні роботи» лише у ПТНЗ, що фінансуються з місцевих бюджетів, затверджено в кількості 17,0 тис. осіб, що значно більше потреби. Так само на 2015 рік при потребі у цій сфері 3,1 тис. робітників (за середньостроковим прогнозом, складеним у 2014 році) за пропозиціями МОН до державного замовлення на 2015 рік за напрямом «Будівельні, монтажні і ремонтно-будівельні роботи» для зазначених ПТНЗ включено підготовку 19,7 тис. осіб. У галузі «Сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибальство, рибориство», згідно з прогнозом, потреба в робітничих кадрах у 2014 році мала становити 57,9 тис. осіб, але за пропозиціями МОН до державного замовлення включено підготовку 12,6 тис. робітничих кадрів за напрямом «Сільське господарство», «Переробка сільськогосподарської продукції» та «Лісозаготівельні роботи», що значно менше потреби» [8, с. 20–21].

У Звіті про результати аналізу формування та проведення витратків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам [8, с. 28] зазначено таке: «Із 144,9 тис. випускників ПТНЗ 2014 року, які навчалися за державним замовленням, станом на 01.09.2014 р. працевлаштувалося 107,2 тис. осіб (74%), ще 18,6 тис. осіб (12%) продовжили навчання або були призвані до лав Збройних сил України (із 125,9 тис. випускників 2015 року станом на 01.09.2015 р. працевлаштувалося 92,1 тис. осіб – 73%, продовжили навчання або були призвані до Збройних сил України 15,6 тис. – 13%» (табл. 3).

Згідно з даними МОН [8, с. 29] «станом на 01.09.2015 р. в усіх ПТНЗ (у тому числі навчальних центрах, ПТНЗ, що є структурними підрозділами ВНЗ та інших навчальних закладах незалежно від бюджету, з якого вони фінансуються) за державним замовленням здобувало освіту за 415 робітничими професіями 575,2 тис. осіб, на початок липня 2015 року на ринку праці за цими професіями

Таблиця 2

Підготовка кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість закладів на кінець року, усього, од.	940	940	937	933	814	798
у тому числі МОН України	935	935	932	928	809	794
інших міністерств	5	5	5	5	5	4
Кількість учнів, слухачів на кінець року, усього, ос.	416 469	394 186	405 967	375 586	315 591	304 113
у тому числі в закладах МОН України	414 406	392 228	404 097	373 856	313 966	303 115
інших міністерств	2 063	1 958	1 870	1 730	1 625	998
Прийнято за рік, усього, ос.	271 259	231 141	231 191	215 458	178 012	176 595
у тому числі в закладах МОН України	270 129	230 200	230 227	214 730	177 262	176 169
інших міністерств	1 130	941	964	728	750	426
Випущено за рік, усього, ос.	237 003	229 044	194 798	217 670	182 012	164 953
у тому числі закладами МОН України	236 115	228 119	193 865	216 881	181 267	164 526
інших міністерств	888	925	933	789	745	427
Кількість учнів, слухачів у розрахунку на 10 000 населення	96	91	94	87	73	71

Основні показники діяльності професійно-технічних навчальних закладів України у 2015 році, осіб

Показники	Кількість учнів на кінець року	Прийнято учнів	Підготовлено (випущено) кваліфікованих робітників
Усього	304 113	176 595	164 953
у тому числі			
мали повну загальну середню освіту	91 153	64 624	58 644
здобували професію із повною загальною середньою освітою	186 191	69 950	64 336
здобували професію без отримання повної загальної середньої освіти	12 746	7 722	6 802
проходили професійне навчання			
незайняте населення	2 332	6 249	7 299
працівники підприємств	10 825	21 871	21 838
підвищували кваліфікацію			
незайняте населення	132	2 574	2 594
працівники підприємств	734	3 605	3 440

було зареєстровано 170,9 тис. безробітних (за наявності 18,4 тис. вакансій)». Така ситуація властива і регіональним ринкам праці областей.

Треба також відзначити, що у Звіті про результати аналізу формування та проведення видатків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам [8, с. 30] не встановлено випадків, коли прийом учнів до ПТНЗ не супроводжувався укладанням договорів із замовниками кадрів з неповажних причин. Але наведені вище дані щодо стану працевлаштування випускників ПТНЗ засвідчують недостатню ефективність таких договорів, що, зокрема, є наслідком формального характеру відповідальності замовників за їх невиконання. Наприклад, «у Вінницькій області двосторонніми договорами, укладеними Вищим професійно-технічним училищем №7 з підприємствами замовниками кадрів у 2014 році, передбачалося працевлаштувати 304 випускників, у 2015 році – 272, тому фактично на підприємствах працевлаштовано відповідно 83 (27,3%) і 77 (28,4%) випускників».

Як визначають науковці [9, с. 134], «низький відсоток закріплення випускників на першому робочому місці обу-

мовлений здебільшого низькою заробітною платою та відсутністю на підприємствах соціального житла, а на рівень працевлаштування також впливає ще і якість їх навчання та підготовки».

У 2013 році більшість роботодавців оцінило рівень підготовки випускників ПТНЗ як середній, 23% – як високий, 3% – як низький. При цьому 34% з них відзначили, що працевлаштовані випускники потребують суттєвої додаткової підготовки та перепідготовки. Але і учні не задоволені власним навчальним закладом. Усі наявні основні обов'язкові засоби навчання застаріли та повністю зношені [8, с. 31].

Висновки. Щодо змісту, структури та матеріально-технічного забезпечення функціонування професійної освіти необхідно розвивати структуру професійної освіти відповідно до вимог сьогодення, оновлювати зміст професійної освіти відповідно до останніх досягнень науки і техніки, розвивати міжнародне співробітництво у сфері професійної освіти. Щодо процесу та підготовки кадрів необхідно удосконалити систему науково-методичного та кадрового забезпечення професійної освіти. Також необхідно здійснити перехід до сучасних принципів управління тощо.

Список використаних джерел:

1. Мармаза О. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом / О. Мармаза. – Х. : Основа, 2004. – 240 с.
2. Петров О. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у професійній підготовці кваліфікованих робітників / О. Петров // Науково-методичний вісник «Професійна освіта». – 2012. – № 1–2. – 445 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://issuu.com/1403/docs>.
3. Портал громадських експертів/Професійно-технічна освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://education-ua.org/profesiyno-tehnichna-osvita.php>.
4. Ветров О. Особливості розвитку системи професійно-технічної освіти в Україні / О. Ветров // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2015. – Вип. 52. – С. 335.
5. Андрущенко В. Три кроки в майбутнє / В. Андрущенко // Освіта України. – 2002. – 17 травня (№ 40). – С. 5.
6. Про професійно-технічну освіту : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sm.znaimo.com.ua/docs/472/index-615.html?page=2>.
7. Ничкало Н. Підготовка спеціалістів для виробництва: досвід і перспективи / Н. Ничкало // Педагогічна газета. – 2003. – № 11. – С. 1–3.
8. Звіт про результати аналізу формування та проведення видатків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам. – К., 2015. – 38 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/doc>.
9. Колісниченко Н. Як подолати кризу професійно-технічної освіти в Україні? Аналіз політики в галузі післясередньої освіти / Н. Колісниченко // Аналітичні записки з розробки напрямків державної політики / уклад. В.С. Романов, О.І. Кілієвич. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – С. 132–146.

Анотация. В работе проанализировано развитие среднего и профессионально-технического образования в Украине, исследованы проблемы развития, освещены направления, определены основные задачи для дальнейшего развития среднего и профессионально-технического образования.

Ключевые слова: система профессионально-технического образования, профессионально-технические учреждения, рынок труда, программа профессиональной подготовки.

Summary. Author of article reviewed the development of vocational education in Ukraine, the problems of the development of vocational education, highlighted directions of vocational education development, and clarified the main tasks for the further development of vocational education.

Key words: system of vocational education, vocational institutions, labor market training program.

УДК 65.012.32.009.12

Бучинська Т. В.

*викладач кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу
Тернопільського національного економічного університету*

Buchynska T. V.

*Lecturer of the Chair of International Management and Marketing
Ternopil National Economic University*

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПЕРСОНАЛУ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

STAFF COMPETITIVENESS AS THE MAIN FACTOR OF INCREASING THE EFFICIENCY OF THE ENTERPRISE

Анотація. У статті розглянуто основні проблеми конкурентоспроможності персоналу та її значення в підвищенні ефективності діяльності підприємства. Проведено аналіз наявних підходів до визначення конкурентоспроможності персоналу. Обґрунтовано необхідність розвитку персоналу як складової механізму підвищення ефективності діяльності підприємства. Висвітлено ряд факторів, які відіграють вирішальну роль у формуванні та підвищенні конкурентоспроможності персоналу. Запропоновано основні заходи підвищення конкурентоспроможності персоналу, які мають значний вплив на ефективність діяльності підприємства загалом.

Ключові слова: персонал, розвиток персоналу, конкурентоспроможність персоналу, конкурентні переваги, ефективна діяльність підприємства.

Постановка проблеми. Перехід України до ринкової моделі господарювання, активне входження у міжнародний конкурентний простір, прискорення глобалізаційних процесів, рух у напрямі євроінтеграції та включення у світову економіку обумовили значимість проблеми розвитку конкурентоспроможності персоналу як основного чинника підвищення ефективності діяльності підприємства. Підготовка компетентного персоналу, здатного до продуктивної роботи в ринкових умовах, є запорукою стратегічного досягнення успіху підприємством. Лише компетентні, мотивовані працівники здатні належним чином налагодити працюючі системи продажу, фінансів, маркетингу тощо.

Все це ставить перед економічною наукою і практикою принципово нові завдання, серед яких провідне місце належить підвищенню конкурентоспроможності персоналу. Ефективність діяльності підприємства все більше забезпечує персонал, орієнтований на здобуття конкурентних переваг в освіті, здатний до безперервного інтелектуально-професійного розвитку, розробки і впровадження інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти конкурентоспроможності персоналу

широко висвітлені у працях О.А. Грішнєвої, Д.П. Богині, О.Ю. Славгородської, М.І. Долішньої, А.М. Колота, І.С. Кравченко, Е.М. Лібанової, Л.С. Лісогора, О.В. Макарової, В.М. Коломійця, І.Л. Петрової, М.В. Семикіної, С.О. Цимбалюка, І.І. Цветкової, В.В. Близнюка, Б.М. Генкіна, О.О. Смірнова, Р.А. Фатхутдінова, П. Друкера, М. Портера, А. Томпсона, А. Стрикленда та інших провідних вітчизняних та зарубіжних вчених.

Проте аналіз опублікованих праць засвідчує, що розв'язання цієї проблеми гальмується неадаптованістю персоналу та керівників українських підприємств до умов конкурентного середовища; застарілими підходами до кадрової роботи, управління персоналом, оцінки та стимулювання персоналу; невідпрацьованістю методичного інструментарію щодо оцінювання конкурентоспроможності та її регулювання у сфері праці. Більш детального розгляду потребують підходи до теоретико-методологічного і методичного обґрунтування конкурентоспроможності персоналу та пошуку ефективних шляхів впливу на підвищення конкурентних переваг працівників, визначення факторів впливу, які відіграють вирішальну роль у формуванні та підвищенні конкурентоспроможності персоналу.